

364

364

I

LUND S UNIVERSITETS FOLKMINNESSAMLING.

Uppt. av Berndtsson
 den vid Kivius före av. 1919-20.
 efter Jöns Persson
 i Bonderups, Dalby, Tornabäck

Anmärkningar:

Julfirandet i Bonderups socken
Tornabäck, Skåne
fra 1870 talet.

Det är i allmänt så med minnen kan att när jultelgen orakles, tänker han tillbaka på hur via för-fader förra denna högtid. Ja, man förvarar sig ej häröver, om man blott tänker på sig själv, hur roligt tycker man icke det är, om farfar eller mormor vill berätta något, om hur det gick till.

Skora vara också dessa tillrustningar, som ägde rum de närmaste veckorna före jultelgens intrott. Man skulle till julen slakta så mycket, som man behövde under hela året. Slakten brukade utföras av någon person, som en längre tid före helgens intående gick omkring från gård till gård och utriktade denne sysla.

(108)

Den likens svin varo icke som brukades på cirka hundrakg levande vikt, utan man hade, sinn man kallade dem, överfödda svin, vilka då skulle gödas till julen, och det hände ej sällan att dessa äldre svin vägde in emot tvåhundrafemtio kg. Sådant flock fälde alt skara av brukade husmoders soga.

Ett annat drygtare procedur var baket. Det skulle bakes om julen så man stod sig till friska. För detta ändamål bars fram stora bakteg. Vid dessa varo sedan i flera dagar hummor och prigorna sysse elsa. Agnen skulle upphettas ett par gånger förlagen, och den han knappast till halften avslutna, då den ämgo skulle uppvärmas och ett nytt bräck sättas in. Det gälde att ha agnen ordentligt uppvärmat då brödet skulle sättas in, i annat fall blev det ej genombakrat.

Bröden varo nämligen av mycket betydande storlek, ej sällan vägde de mto i tio kg. Brödformen var alltid förlagen rund utriga utläng. Detta medverkar också i vissmån därtill att de måste upphetta agnen så ofta. Runda bröd kunde ju ej fractas så som autång och tog därför större plats. Många varo också de brödsorter, som man skulle förfärdiga, groff, ~~susatt~~, fint,

knäppbröd, kringlor och allt vad de nu hette. 364

Vidare hade man att bygga öl. Härvid skulle man själv både målta och formala mälten. Formalningen skedde i regel förför en brödskarven. En sådan fanns nämligen förför den heden i varje lantgård. Fint blev detta mälat icke förför dessa koarner, men det skulle ej heller så vara. Få börjades byggden, vilken skulle skötas av husmoder eller den äldsta frigur. Man satte mycket värde förför att få ett riktigt gott julöl. Det var också en beder för matmor, när hon hunde lycka sina frammane förför en mugg gott öl. Om året var riktigt bra, skulle det vara så rött och så tjockt (vad man i våra dagar skulle kalla för jämnat) att läpparna kunde samna.

Djursstötningen tog också sin lit i anspråk. Det styrkte åtskilliga soror, både släta och snodda ljus. Då man ville ha ljusen och vackra ljus begärdes ljusafformar. Då man tåremot hade mindre gott om tid, och man ej var så noga med form eller utseende, så brukade man att röja sig med att åtskilliga unger doppa ljusveckarna i smalt halvlycusveckarna var av ett slags mycket löst och mykt garn, som man brukade förför vekagarn. Detta garn snoddes lagom tjockt och

si att det blev en ygla i ena ändan. Genom denna
ygla fröddes så ett ljusa spet. På detta sätt kommo
rekarna att brinna raka. Sedan soppade man alla dessa
rekar, som fröts på yretet, på en gung i snukt hulz.
Ju oftare man soppa dem dess tjockare och bättre
blevo ljusen.

När då alla dessa arbeten varo undan ståtade
skulle i varje via göras rent. Det skulle skuris joi
bäde tak och gol, alla fönster tvättas och allt vad man
bräde skulle till julen göras rent. På golvet i stugan
skulle bredas linjhalm. Detta skulle göminna om
att var frälsare var född på linjhalm. Sedan skulle
sättas uppstjärnor över bordet, flätade av haln, emess
väggbonader skulle också hängas upp till dessna högtid.

Vid allt detta arbeta utförande hade man va-
rit klädd i nioja gamla utslitna kläder och ett start
förflycke av niojan gammal sæk, Men då nu julaffan
var inne och drängarna till sist sovut gärde, klädde
sig alla renar och snygga. Så började då själva helgen
vid fyra tiden joi efter middagen. Först vid denne
tid joi efter middagen severades så middag. Den bestod av
salt kött och färsk soppa. Efter mältidens slut
skulle si kreaturen på sitt matfoder och sen skulle

all ungdom gäcklöst. Medan så ungdommen varo nöte och roade sig, hade matmor och de hemmavaraende att duka bordet till kvällsvarden. När de brett på duken skulle vid mittersta ändan på bordet ligga fyra sorkers bröd.

Duken och dessa bröd fick legga kvar på bordet hela julen. Ett av dessa bröd, det surröta, skulle man sedan gömma tills våren. Man skulle då, innan man förgde värarbetet, geva detta bröd åt osarna. Om man hade gjort detta, så kvarna inte osarna sedan trötta under hela våren. Först vid den tiden då kvällen samledes man så åter för att åta kvällsmat. Denne bestod då av smörgåsmat, en stor präktig hemgjord ost, julesken, vidare luffisk, stek, risgröt och kakor. När gröden åts skulle en mangt grötrem uttalas, kunde man vid dyligas utsändande göra några inspelningar på de närvarande, så si mycket bättre. Såsom ex. på dyliga grötrem kan minnas,

Grötrem är kukt i en gryta och inte i en skål, så jag fruktar du åker mer än du lärt.

Grötrem är vit och du rinner som en skeit!

Grötrem är kukt i en gryta och ej i en blyta, därfor ska du ej ta i skeen mer än du kan hitta. — med flera.

De kakor fick denne afton alla sin portion. Dessa varo i regel så stora att ingen orkade åta dem med rumme.

6
36⁴

Därför brukade drängarna att taga sina haker med sig
ut i sin hemmare, där de senare användes som
brännvinsbröd och dylikt. När männen var slut skulle
man leka, dansa ringdans kring julegaven, gissa mätter,
spela kort o.s.v. Skulle man spela kort, rullades duken
tills annan tills man kom till brödkakan, och när
kortspellet var slut rullades den åter upp. Nu lekar
brukade förekomma sådana som; Sko Bläcka, ta en syp
på skarven, m. fl. Sko Bläcka gick till på följande sätt.
Man lade en stak i över två stolar, så skulle någon av
de närvarande sitta sig på staken med benen upps, dragna
på staken. Han fick en syp att sätta sig på. Denna syp
skulle han flytta över från ena sidan till den andra.
Den, som kunde råkna längst, medan han flyttade staken
fick en syp och det hände rätt så ofta att någon hoppade
för mycket på huvud syp, varför han föll ned och slog sig
sätt så illa. När man skulle ta en syp på skarven,
sattes en syp brännvin på lärljöckeln, sedan skulle den
som utförde haken börja vid motsatta sida av rummet med
att hoppa på ett ben. Under det han så hoppade framåt skulle
han springa, så ta en syp på skarven, så skulle han hoppa
ben och fortsätta springa, så ta så inte fel. På detta sätt skulle
han både hoppande och springande ta sin syp.

När man nu hette till längt ut på sen tio morgna, gick man
ställigen till sängs. Västa dag, juldagen, skulle alla bättre
möts för att komma till julottan. Men först innan man
dog till kyrkan skulle det affras till något bröd i kist-
gården. Man brukade till detta indermal använda det
öl, som först rann ur klyppen när man bryggde.
Vid detta tillfälle var det brukligt att man läste
följande vers.

Här ska du ha ett offer,
för mig och för mina,
för deg och för dina
så länge ja bor här och viscas.

När detta var gjort bar det så de till julottan, som
på den tiden skulle besökas av både gamla och
unga. Komkonna från kyrkan åts då fruktost. Den
bestod, sylta och rödbetor samt risgröt med varmt öl. Denne
dag fick sedanmera ingen lämna hemmet. Det ansågs
ormaligen för en skam och den, som bröt härom
blev mindre värderad. Ej heller tekak eller körtspu

fick denne dag förfinna, utan dagen firades som
en båndag. Annandag jul var en ren motsats
till juldagen. Denne dag skulle måstan alla port
och utsen var det utan han roade sig med något.

Redan vid fem tiden på morgonen brukade hyskunga
 man ramlas för att rida staffan. De red då från
 gårds till gårds och sjöng den bekanta staffans visa.
 "Staffan är en stalle dräng" o. s. v. När de unga rösterne
 sjungit denna vackra visa, och man tjundet på det till
 ta julålet och varje handa kakor, reda de till nästa gård.
 Dessa staffans riddare blev synnerligen väl försplagade
 och minnen gäng hänt det att någon av deltagarna
 blev allt för vinnelhäntig och ej orkavara med
 till slut. En annan sed, som plagade förekomma den
 dag, var att man gav korna, bättia om morgonen,
 salt, samt brödte uska på deras ryggar. Folk trodde
 nämligem, att om man brödte uska på kornas ryggar
 denne dag, så fick djuren ren inkus på hela vinter.
 Vidare var det brukligt att annandag juvela givna tjänarna
 sin julkaka. Denne dag brukade tjänarna i regel gå hem
 och fåck så sin brödkaka med. Ja, det häntde ibland,
 om tjänarnas föräldrar varo fattiga och husfolken god-
 hjärtade, att den äldsta i tjänsten även fåck ett fir-
 läri med sig hem. På nyårs afton var det si åker tid
 att gå utklädd. Denne afton brukade man spela grans
 mära åtskilliga yratt. Man roade sig med sidant
 som, att sätta hundkajan på skorstenen, gå omkring och

3649

gödsla och fodra till folk, kasta in en svinfot
granngårdens stuga o. s. Kunde man infänga ungar-
son, som harkade in en dylik svinfot, kringades han
att ta lika många sugar som det är runtben i en
svinfot. Detta sluta ju så att den, som blev fångad
blev alldeles över full. Mången var det dock, som
varo fastsatta i yrret och lätta sig då lätt infängas.
Gödstingen, den utfojdes från olika rikt. Nagon gjord
rent och mygg, tog grön och slog till stavrader, vilket då
skulle föreställa att de också hade ryktat. Andra fastade
i stället in halva gödselhögen i stället. Ibland häntde
också att man varit så snäll, att man även fodrat
kreaturen, men i så fall hade man också vänt kreaturen
i posen, så att bakhelen vände mot knubbar. När man
utfojt något dylikt yrkt, så sköt man, det nya
året skulle hilsas med salut, därpå synang man från
dena gäden till en annan. Blocken såto varo då
några unga parlar samlade för att hjälpa kyrko-
vaktmästaren att ringa in det nya året. Ingen
gick dena efter till sång förrän tiden skridit
si långt, att den var inne på det nya året. Under
dessa dagar hade man också noga iakttagit väderet.
Man trodde, att såsom väderet var jultagen, så blev det.

januari månad, sär som det var sunnandag, så blev det februari o.s.v. För sörigt sede man, att grön jult givs vid jul. Det betyddle att var marken grön om julen så fick vi röra om julet. Dåne rettan afton brukade man gå utklädda. Denne afton skulle man då ha självans ond röj vilket gav anledning till att man också kallade de utklädda för självangossar. Det var dock blott en, som hade självans, den, som gick i telen. Hjälman var av bra, i lekhet med en grävar soll, örnklädd med byg och sedan var den utklädd med varjebara infäldningar. Vid dessa utklädnader brukade männen vara klädda till herrar och kvinnorna till män.

Tjugodessdag Fornet skulle så alla utklädnader vara slut. Då samlades man på niojat ställe för att, som man sede, "höra ut julen". Nu var det dans och liv den sista jultveckan till längst ut förra matton. Här deltog alla, handkarnen och tjänarna om varandra. Det var på den tiden icke friga om niojan rang skildring, som senare tiden gjort sig gällande. Skämen var julen slut, och man återgick till det var dagliga. Denne jul var nu blott ett tillägg till de minnen, som man hade om de gamla, man tidigare varit ones am 364